

الهام گیری از نقوش سفالینه های استان سیستان و بلوچستان در طراحی لباس مجلسی بانوان

فاطمه راستگو، احسان زرین آبادی*، غزاله چیزاری فرد

گروه طراحی پارچه و لباس، دانشکده هنر، موسسه آموزش عالی امام جواد (ع)، یزد، ایران، کدپستی ۸۹۱۵۸۷۳۷۶۴

e.zarrinabadi@iju.ir

چکیده

پوشاک و منسوجات سنتی سیستان و بلوچستان به دلیل کاربرد فراوانشان یکی از ارزشمندترین سرمایه‌های فرهنگی آن‌ها هستند و بعد بصری هویت اجتماعی و فرهنگی این مردمان را نشان می‌دهند. از طرف دیگر در سال‌های اخیر تعیین نشان فرهنگی شهرها و اقوام مختلف که بتواند به صورتی موجز در راستای اهداف توسعه‌ای، معرف کلیت فرهنگ منطقه باشد مورد توجه قرار گرفته است. لازمه ظهور دوباره نموده‌های سنت ادغام و همراهی آن‌ها با روندهای تازه است، این همراهی به پایداری و حفظ هویت قوم مزبور کمک کرده و به شناسایی و شهرت فرهنگ مورد نظر منجر خواهد شد. هدف این پژوهش بررسی فرهنگ و هویت لباس و منسوجات سیستان و بلوچستان و استخراج نقوش سنتی و هندسی سفال‌های منطقه کلپورگان است. همچنین به جهت طراحی لباس اجتماع بانوان، از نقوش هندسی الهام گرفته شده در نقوش سفالینه روستای کلپورگان استفاده شده است. نتیجه این پژوهش، ایجاد یک کالکشن از نقوش هندسی جدید استخراج شده از منطقه بومی سیستان بلوچستان است. در ادامه کاربرد آن‌ها در طراحی لباس و استفاده از این نقوش انجام شد تا بتوان به جهت یک منبع الهام مناسب در دسترس طراحان لباس قرار بگیرد. ایجاد یک کالکشن به صورت نمونه برای بانوان در قالب البسه اجتماع نیز می‌تواند یکی از راهکارهای مناسب جهت نمایش نقوش سنتی ایرانی باشد. واژه‌های کلیدی: طراحی لباس مجلسی - سوزن دوزی - نقوش هندسی - نقوش سفالینه ناحیه کلپورگان - نرم‌افزار مارولوس

Inspiration from clay motifs of Sistan and Baluchestan for designing of dress

Fatemeh Rastgoo, Ehsan Zarin Abadi*, Ghazaleh Chizarifard

Department of clothing and fabric design, faculty of art, Imam Javad university, Yazd, Iran

e.zarrinabadi@iju.ir

Abstract

The traditional clothes and textiles of Sistan and Baluchestan are one of the most valuable cultural assets due to their many uses, that show the visual dimension of the social and cultural identity of these people. On the other hand, in recent years, the determination of the cultural emblem of different cities and ethnic groups, which can briefly represent the whole culture of the region in line with the development goals, has been considered. The important and necessary for the re-emergence of the manifestations of tradition to integrate and accompany them with new trends. The purpose of this research is to investigate the culture and identity of clothes and textiles of Sistan and Baluchistan and to extract traditional and geometric motifs from the pottery of Kalpurgan region. Also, in order to design women's community clothes, geometric motifs inspired by the clay motifs of Kalpurgan village have been used. The result of this research is to create a collection of new geometric motifs extracted from the native region of Sistan Baluchistan. In the following, their application in clothing design and the use of these motifs were carried out so that they can be available to clothing designers as a suitable source of inspiration. Creating a sample collection for women in the form of social wear can also be one of the appropriate ways to display traditional Iranian motifs.

Keyword: Dress design, Needlework, Geometric Patterns, Clay motifs of Kalpurgan district, Marvelous software

۱- مقدمه

پوشاک در فرهنگ اصیل ایرانی از تنوع بسیار زیادی برخوردار است. سابقه این فرهنگ غنی را باید در سنت های پوشش مردم مناطق مختلف جستجو کرد. لباس های سنتی به دلیل تنوع و زیبایی خاصشان می توانند منبع قابل توجهی از الهام برای طراحان و هنرمندان باشند و حفظ آنها به عنوان بخشی از میراث فرهنگی یک کشور، سبب افزایش اعتماد به نفس ملی و جلوگیری از بی هویتی نسل جوان می گردد [۱]. همچنین یکی از متغیرهای موثر در خرید مصرف کنندگان پوشاک، هویت ملی و ریشه های آن می باشد لذا اهمیت به نقوش سنتی و البسه بومی می تواند حائز اهمیت باشد [۲]. پوشاک سنتی بلوچ به دلیل کاربرد فراوان ارزشمندترین دارایی فرهنگی آنها است و جنبه بصری هویت اجتماعی و فرهنگی این قوم را نمایندگی می کند. مهم ترین مشخصه البسه بلوچ، سوزن دوزی آن است که بر روی لباس های زنانه انجام می گیرد. در میان هیچ قوم عشایری دیگری در ایران این گونه نقوش هندسی بر لباس تبلور نیافته است. کاربرد فراوان سوزن دوزی بلوچ بر لباس می تواند به عنوان مهم ترین نشانه ی هویتی و فرهنگی قوم بلوچ معین گردد. پژوهش حاضر تلاشی است در جهت به کارگیری موتیف های سنتی البسه محلی استان سیستان و بلوچستان در یکی از نمودهای پرکاربرد و پراهمیت لباس های امروزی یعنی لباس مجلسی بانوان می باشد. در مبحث سابقه تحقیق، قاسمی و همکاران در سال ۱۳۹۲، در مقاله ای تحت عنوان "ساختار صوری نقوش طبیعی در سوزن دوزی زنان بلوچ (با تأکید بر نمونه های شهرستان سراوان)"، ساختار صوری نقوش سوزن دوزی بلوچ را در دو گروه نقوش

گیاهی و حیوانی بررسی کرده اند [۳]. نظری و همکاران در سال ۱۳۹۳، در مقاله ای تحت عنوان "مطالعه تطبیقی نقوش سفالینه های کلپورگان با نقوش سوزن دوزی بلوچ"، رابطه بین نقوش هنر سفالگری کلپورگان و سوزن دوزی بلوچ که از یک بافت فرهنگی مشترک بهره می گیرد را بررسی کردند. [۴]. یعقوبی در سال ۱۳۹۳ در مقاله ای تحت عنوان "سوزن دوزی های پوشاک زنان بلوچ؛ نقش و رنگ"، به بررسی پوشش زنان بلوچ و نقش و رنگ سوزن دوزی ها با شیوه توصیفی و تحلیلی پرداخته است [۵]. نوری نژاد و طالب پور در سال ۱۳۹۴، در مقاله ای تحت عنوان "مطالعه تطبیقی نقوش رودوزی های پوشاک زنان هرمزگان و هند" نقوش مشترک به کاررفته در رودوزی های پوشاک بانوان هرمزگان و هند را بررسی کردند [۶]. کشاورز و جوادی در سال ۱۳۹۵، در مقاله ای تحت عنوان "نسبت نشان فرهنگی و سوزن دوزی بلوچ"، تأثیر فرهنگ و هویت عشایری بر تزئینات پوشاک زنانه بلوچ و بیان دلایل تناسب این هنر با نشان فرهنگی آن را انجام داده اند [۷]. مبارکی و مبارکی در سال ۱۳۹۵ در مقاله ای تحت عنوان "بررسی و تحلیل رنگ و فرم در نقوش اصیل سوزن دوزی پرکار بلوچستان"، فرم و رنگ در نقوش اصیل سوزن دوزی پرکار را بررسی کردند و درصدد پاسخ گفتن به این پرسش ها است که طبیعت و محیط پیرامون زن سوزن دوز بلوچ، چه تأثیری بر انتخاب رنگ و نقوش داشته است [۸]. خسروی و محمود عالمی در سال ۱۳۹۷ در مقاله ای تحت عنوان "سوزن دوزی و جایگاه آن در فرهنگ پوشش مردم بلوچ"، سوزن دوزی و جایگاه آن در فرهنگ و پوشاک مردم بلوچ را بررسی کرده است. اهداف دیگر این تحقیق، شناخت فرهنگ مردم بلوچ،

پوشاک بلوچ و شناخت تزیینات استفاده شده در لباس مردم بلوچ بود که مورد بررسی قرار گرفته است [۹]. شیرانی و همکاران در سال ۱۳۹۷، در مقاله‌ای تحت عنوان "بررسی انسان‌شناختی نقوش سفال «کلیپورگان» سراوان"، به بررسی و فهم نقوش تزیینی سفال «کلیپورگان» از دیدگاه فرهنگ و جامعه آفریننده‌اش پرداخته‌اند [۱۰]. نوروزی در سال ۱۳۹۹، در مقاله‌ای تحت عنوان "بررسی نقوش سوزن‌دوزی بلوچستان"، نقوش هنر سوزن‌دوزی بلوچ را بررسی کرده است [۱۱]. دامن‌کشان در سال ۱۳۹۹ در مقاله‌ای تحت عنوان

"مطالعه تطبیقی پوشاک محلی زنان سیستان و بلوچستان و سفالینه‌های گلپوریان"، بیان کرده است که با توجه به اینکه نقوش سفال کلیپورگان از طبیعت، باورها و اعتقادات بلوچ در کنار نقوش سوزن‌دوزی که با توجه به طبیعت، فرهنگ و باورهای قوم بلوچ شکل می‌گیرد، باعث به وجود آمدن اشتراک بین این دو مورد شده است [۱۲]. طاهر عزیزی و شیخی در سال ۱۴۰۰، در مقاله‌ای با عنوان "گونه شناسی و تحلیل نقوش قوم بلوچ در بلوچی دوزی سرحد و مکران"، به بررسی و معرفی نقوش سوزن‌دوزی بلوچ پرداخته، سپس به لحاظ فرمی، دسته‌بندی و از نظر محتوایی مورد مطالعه قرار داده‌اند [۱۳]. هرچند تحقیقاتی در زمینه بررسی نقوش سوزن‌دوزی بلوچ توسط برخی محققان صورت گرفته است، اما

۱-۱- بررسی سوزن دوزی بلوچی

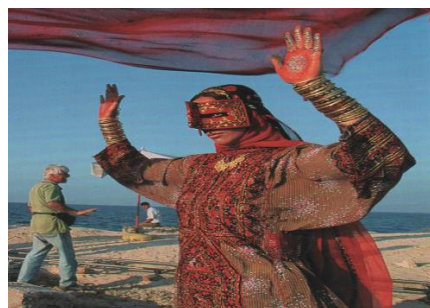
پوشاک سنتی بلوچستان به‌ویژه پوشاک زنان شامل بخش‌های متنوعی است که با شرایط اقلیمی، فرهنگی و تاریخی منطقه همخوانی دارد. این پوشش از پوشاندگی کافی و جنبه‌های زیبایی‌شناختی برخوردار است و علاوه بر شکل خاص آن، تبلور هنرهای دستی مانند سوزن‌دوزی است. سوزن‌دوزی، هنر آراستن پارچه‌های ساده با استفاده از نخ‌های الوان و با کمک سوزن است. نقوش سوزن‌دوزی بلوچی شامل اشکال منظم هندسی بر روی پارچه است که این نقوش اغلب از میان عناصر طبیعی محیط برگرفته می‌شود. توجه به نشانه‌های زیباشناسی و اصل هماهنگی نقوش طبیعی با هندسه حاکم بر آن‌ها در این نقش‌ها قابل‌مشاهده است. درواقع، هدف نهایی سوزن‌دوزی، آراستن پارچه‌های ساده با نگاره‌هایی است که آن‌ها را پوشاکی با رنگ‌های متنوع و جذاب تبدیل می‌کند. این هنر با نقوش هندسی و به‌شدت انتزاعی‌اش نمایشگر پیشینه زندگی عشایری قوم بلوچ و همانند دیگر هنرهای عشایر ایران از بعد هندسی بسیار بالایی برخوردار است [۱۴].

در مطالعه تطبیقی پوشاک محلی زنان سیستان و بلوچستان و سفالینه‌های گلپوریان، بیان کرده است که با توجه به اینکه نقوش سفال کلیپورگان از طبیعت، باورها و اعتقادات بلوچ در کنار نقوش سوزن‌دوزی که با توجه به طبیعت، فرهنگ و باورهای قوم بلوچ شکل می‌گیرد، باعث به وجود آمدن اشتراک بین این دو مورد شده است [۱۲]. طاهر عزیزی و شیخی در سال ۱۴۰۰، در مقاله‌ای با عنوان "گونه شناسی و تحلیل نقوش قوم بلوچ در بلوچی دوزی سرحد و مکران"، به بررسی و معرفی نقوش سوزن‌دوزی بلوچ پرداخته، سپس به لحاظ فرمی، دسته‌بندی و از نظر محتوایی مورد مطالعه قرار داده‌اند [۱۳]. هرچند تحقیقاتی در زمینه بررسی نقوش سوزن‌دوزی بلوچ توسط برخی محققان صورت گرفته است، اما در زمینه کاربرد نقوش سوزن‌دوزی بلوچ در طراحی لباس مجلسی بانوان تحقیقات چندانی وجود ندارد، بنابراین در این پژوهش، تلاش شده است تا نقوش سنتی صنایع‌دستی استان سیستان و بلوچستان که از اهمیت خاصی برخوردار بوده و همچنین به‌عنوان هنری بکر در ایران مشاهده می‌شود

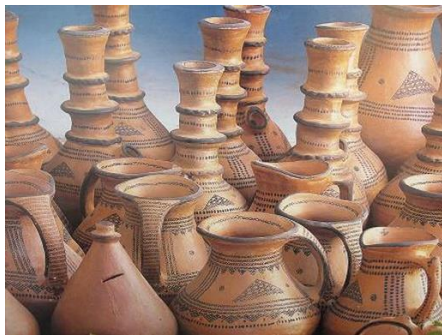
رنگ در پوشاک زنان بلوچ تنوع زیادی دارد و زنان، از رنگ‌های متنوعی مانند قرمز، نارنجی، سبز، آبی، سفید و سرمه‌ای در دوخت لباس استفاده می‌کنند. پارچه این لباس‌ها بیشتر از پارچه‌های گل درشت زری دار انتخاب می‌شود که پس از برش، سوزن‌دوزی روی آن نصب می‌گردد. در پوشش زنان بلوچ یک شال حریر که با پولک و اکلیل تزئین می‌شود، برای پوشاندن سر و گردن دیده می‌شود. همچنین آن‌ها از چادرهای رنگی چهارگوش به‌عنوان پوشش استفاده می‌کنند. زنان بلوچ معمولاً ردای گشاد از جنس نخ یا پشم سبک که تا وسط ساق پا می‌رسد، می‌پوشند. این ردای یقه‌ای گرد و ساده دارد که از جلو چاک دارد. آستین‌ها بلند و گشادند و قدری در مچ تنگ می‌شوند. این ردا روی شلوار گشادی به رنگ دیگری پوشیده می‌شود و دور کمر با بندی کشی چین می‌خورد و در ناحیه قوزک پا تنگ می‌گردد. بارزترین منظر جامه زنانه، سوزن‌دوزی جلوی لباس، سرآستین‌ها و پاچه‌های شلوار است. این تکه‌های سوزن‌دوزی شده به‌طور جداگانه آماده‌سازی می‌شوند و بعد روی لباس‌ها قرار می‌گیرند. طرح‌های سوزن‌دوزی بیشتر از طبیعت و رؤیاهای زنان بلوچ الهام می‌گیرند. لازم به ذکر است که هنر سوزن‌دوزی بلوچی مهر اصالت از سازمان یونسکو را دریافت کرد [۱۶].

در سوزن‌دوزی روی سطح پارچه‌های ساده طرح‌هایی را با نخ‌های رنگی ترسیم می‌کنند. این کار با کمک سوزن و قلاب انجام می‌شود و بخیه‌های ظریفی روی پارچه می‌دوزند. در روش‌های اجرای سوزن‌دوزی تنوع زیادی وجود دارد. معمولاً برای سوزن‌دوزی از کارگاه گلدوزی (قابی به شکل مستطیل یا دایره برای صاف نگه‌داشتن پارچه) استفاده می‌شود. روی

همچنین می‌توان به شباهت نقوش هندسی این هنر و هنرهای دوران نوسنگی نیز اشاره کرد. نقوش هنر سوزن‌دوزی بلوچ در انواع انسانی، حیوانی، گیاهی، هندسی و حاشیه قابل دسته‌بندی هستند. پژوهش‌های هویتی پیرامون رودوزی‌های سنتی ایران و از جمله سوزن‌دوزی بلوچ تاکنون چندان مورد توجه نبوده است. این در حالی است که بلوچ‌ها از معدود اقوام ایرانی هستند که همچنان برای استفاده کاربردی و روزمره از رودوزی سنتی خود در تزئینات خانگی و پوشاک زنانه تأکید دارند. در پژوهش‌های مرتبط با این رودوزی سنتی تاکنون کمتر به مسائل هویتی در درک ویژگی‌های زیبایی آن توجه شده و تنها به توصیفاتی پیرامون نام نقوش، طرح، رنگ و احتمالاتی در چرایی هندسی بودن آن بسنده شده است. این در حالی است که به زعم نگارندگان، این رودوزی‌ها ارتباط هویتی قوی با پیشینه هویتی این قوم دارند. امتداد ابعاد قومیتی بلوچ، سبب امتداد کاربرد رودوزی در زندگی روزمره آن‌ها شده است. بلوچی دوزی به‌عنوان مهم‌ترین هنر بومی این منطقه، شناخت عناصر زیبایی شناسانه آن و استخراج مهم‌ترین مؤلفه‌های این زیبایی‌شناسی اهداف این پژوهش را تشکیل می‌دهند. مهم‌ترین عامل زیبایی‌شناسی سوزن‌دوزی بلوچ را می‌توان به‌عنوان عامل هویت‌بخش آن نسبت به دیگر نقوش هنرهای بومی و عشایری ایران نیز معرفی کرد [۱۵].

شکل ۱: بانویی در لباس بلوچ [۴]

شکل ۳: تصویری از ظروف سفالی روستای کلیورگان با نقوش

روی آن [۱۴]

نقش در ساختار سفالینه های کلیورگان در کنار شکل ظروف و کاربرد آن ها به عنوان یک شاخصه مهم در نظر گرفته می شود. بیان ساده هندسی، انتزاعی و رمزآلود فرم نقوش در سفالینه های کلیورگان در نگاه اول نوعی سادگی و ماهیت ابتدایی را نشان می دهد اما همین بیان ساده و ابتدایی نما در نگرشی عمیق تر عرضه کننده ساختار بصری زیبا و مفاهیم غنی است. این شاخصه ها موجب شده که سفالگری در کلیورگان به عنوان موزه زنده سفالگری ایران مطرح شود. نقوش به کاررفته در سفالینه های کلیورگان کاملاً هندسی است و نقش مایه هایی چون دایره، لوزی، مثلث و خطوط زاویه دار شکسته را شامل می شود [۲۱].

منقوش کردن ظروف سفالی در قدیم یکی از راه های ارتباط میان اقوام مختلف بوده است، نشانه ها و نمادها همواره حامل مفاهیمی هستند که اعتقادات قوم و سرزمین و نگرش را بیان می کنند؛ بنابراین با شناخت و بررسی این نقوش می توان به گنجینه اطلاعاتی از اعصار و مناطق مختلف دست پیدا کرد. به طور کلی، عناصر تشکیل دهنده نقوش سفال کلیورگان عبارت است از دایره و تکرار خط و نقطه. اهالی روستا درباره

پارچه های کتان، زربافت، ابریشمی، پشمی و پنبه ای روش های مختلف سوزن دوزی اجرا می شود و در آن از نخ های ابریشمی، پشمی، الیاف مصنوعی، نخ گلابتون، نخ نقده، نخ ملیله و نخ سرمه استفاده می شود [۱۷].

شکل ۲: یک سوزن دوزی پرکار بلوچی [۴]

۱-۲- بررسی ظروف سفالی کلیورگان

در حال حاضر حدود بیست نوع ظرف در کلیورگان ساخته می شود که تعدادی از آن ها از الگوهای قدیمی پیروی می کنند که سینه به سینه به زنان سفالگر رسیده است، تعدادی هم حاصل خلاقیت زنان سفالگری است که امروزه مشغول به کار هستند [۱۸]. هر ظرفی با شکل معین ممکن است در دو یا سه اندازه مختلف ساخته شود. تولید محصولات سفالین رامی توان تقریباً در چهارده نوع گروه بندی نمود: دیگ، خمره، کاسه، سینی، خمیر دان، آفتابه، پارچ آب خوری، جا ماستی، لیوان، قوری، بشقاب، عود دود کن، مجسمه ها و اسباب بازی ها که برای تأمین کالاهای مورد نیاز زندگی روزمره و حتی تأمین معیشت خانوار ساخته می شوند. ساخت این محصولات کم هزینه، کاملاً سازگار با شیوه زندگی روستایی این زنان است [۱۹].

طرح‌های تزئینی بیان می‌کنند که این نقوش نشان دهند آن است که شکل کلی نقوش در ذهن آن‌ها نتیجه تلاش برای بازنمایی اندیشه‌ای خاص با ابزارهای هنر تزئینی است که بازنمود آداب رسوم، اعتقادات مذهبی، باورها و برگرفته از طبیعت و اقلیم منطقه است. درواقع زنان هنرمند روستا کلیورگان با کشیدن نقوش سفال، به بازنمود شکلی محتوای اندیشه خود در این هنر سنتی پرداخته‌اند [۲۲].

۱-۳- ویژگی مشترک نقوش سفالینه و نگاره‌های سوزن

دوزی

ویژگی‌های مشترکی در نگاره‌های سوزن‌دوزی و سفالینه‌های این مناطق قابل مشاهده است که شاخص‌ترین ویژگی آن استفاده از مجموعه‌ی گسترده‌ای از نقش‌های هندسی و خطوط شکسته است و خطوط منحنی و دایره در سوزن‌دوزی بلوچ به‌ندرت مورداستفاده قرار می‌گیرند [۲۳]. با توجه به ویژگی‌های صوری اغلب نگاره‌های سوزن‌دوزی، خاستگاه این نقش و نگارها را می‌توان در موضوعات زیر جستجو کرد: ۱- عناصر طبیعت، ۲- زیورآلات، ۳- عناصر مرتبط با اعضای بدن انسان، ۴- موضوعات ذهنی و تخیلی، ۵- مذهب و باورهای قومی.

تنوع در نقوش سوزن‌دوزی بلوچ از ویژگی‌های بارز آن است. گستردگی این نقش و نگارها که با تکرار تعداد بی‌شماری از نقوش هندسی صورت می‌گیرد نه تنها مانعی در خلاقیت زنان سوزن‌دوز به شمار نمی‌رود بلکه همواره آنان را به ابداع ترکیب‌هایی تازه و می‌دارد. این ترکیب‌ها با الهام از طبیعت پیرامون و در پرتو رنگ‌آمیزی‌هایی بدیع جلوه‌ای بی‌همتا به هنر آنان بخشیده است و آن‌ها به‌طور سنتی از این نقوش برای تزئین

لباس و وسایل زندگی استفاده می‌کنند. انعکاس پدیده‌های زندگی و طبیعت در سوزن‌دوزی بلوچ نقوش متنوعی را پدید آورده است. نمونه‌های ارائه‌شده مواردی است که از بطن آثار هنری اقوام بلوچ با توجه به ساختار زیبایی‌شناختی و کاربردی محصولات سوزن‌دوزی برای ارائه‌ی هنر منحصربه‌فرد آنان اخذ شده است. ویژگی کاربردی این محصولات محدودیت‌های قابل ملاحظه‌های را در خصوص شیوه‌ی طراحی نقوش به ارمغان می‌آورد که متأثر از فرهنگ و باورهای مذهبی این اقوام است، مانند ممنوعیت استفاده از نقش انسان که طی سال‌های متمادی همچنان اعمال می‌شود و از این نظر کاملاً پذیرفته شده است [۲۴]. در این پژوهش ارتباط بین نقوش تزئین شده بر سفالینه‌های روستای کلیورگان استان سیستان بلوچستان با سوزن‌دوزی‌های سنتی این استان موردبررسی قرار گرفت. در روستای کلیورگان واقع در شهرستان سراوان استان سیستان بلوچستان و سوزن‌دوزی‌های مناطق مختلف این استان، در دوره معاصر با نقوشی تزئین می‌شوند که مبتنی بر اصالت تاریخی هنر این سرزمین هستند و از ساختاری هندسی و منحصربه‌فرد بهره می‌گیرند. این نقش‌ها که در هر دو هنر سفالگری و سوزن‌دوزی، به دست زنان بومی خلق می‌شود، جزء جدایی‌ناپذیر هنر بلوچ هست. در این پژوهش با بررسی رابطه میان نقوش هنر سفالگری روستای کلیورگان و سوزن‌دوزی بلوچ که بافت فرهنگی مشترکی دارند، اشتراکات این دو هنر مدنظر قرار گرفته شد.

۲- روش انجام تحقیق

در این پژوهش با استفاده از روش تجزیه و تحلیل اطلاعات، اسناد، مدارک و اطلاعات جمع‌آوری و تصاویر دسته‌بندی

۲-۲- روش ها

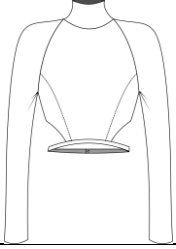

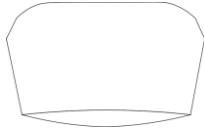

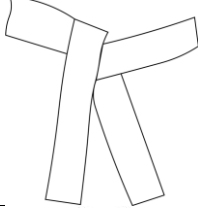
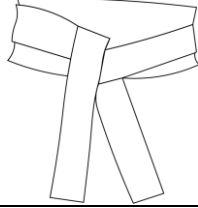
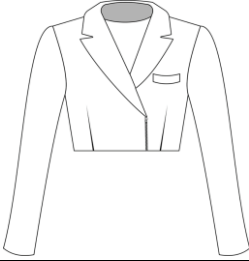

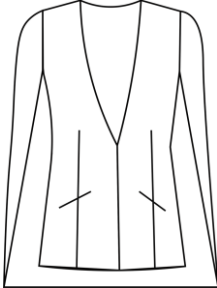

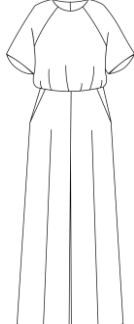
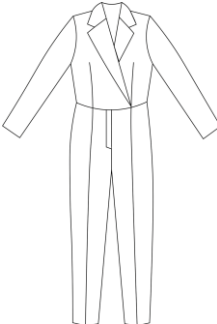
شدند تا با تجزیه و تحلیل داده‌ها لباس‌های مناسب طراحی شوند. در این مرحله ابتدا کلیه اسناد مکتوب و غیر مکتوب اعم از تصویر، فیلم یا نمونه لباس‌های سنتی از منطقه شناسایی و مورد بررسی قرار گرفت. در ارتباط با جمع‌آوری اطلاعات مربوط به ادبیات موضوع و پیشینه تحقیق از روش کتابخانه‌ای و در خصوص جمع‌آوری اطلاعات برای تأیید یا رد فرضیات پژوهش، روش پژوهشی مورد استفاده قرار گرفته است. در روش گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای، از فیش‌برداری و نیز با استفاده از مقالات و کتب موجود و دسترسی به سایت‌های مختلف اینترنتی، انجام شده است.

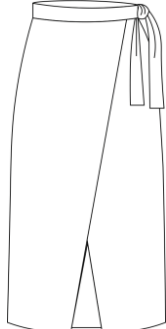
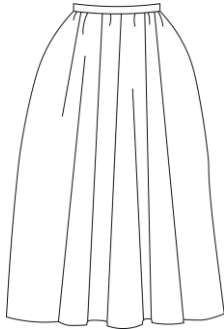
۲-۱- مواد و وسایل مورد استفاده

پارچه تهیه شده در این پژوهش به جهت سوزن دوزی، از بازار رزاق زاده زاهدان تحت عنوان پارچه شش تار با جنس پنبه تهیه گردید و پارچه‌های مخصوص دوخت البسه همگی کرب مازراتی بودند. به جهت نخ سوزن دوزی، نخ ابریشمی تولید شرکت تی او تی به صورت قرقره ای تهیه شد. چرخ راسته دوز جک مدل F4 و سردوز جک مدل E3-4 با سوزن چرخ شماره شانزده، و برای اجرای سوزن دوزی با دست از سوزن مخصوص سوزن دوزی با سایز متوسط و سر گرد استفاده شده است. نخ دوخت استفاد شده در این پژوهش نخ شماره ۴۰ دولا پنبه پلی‌استر ام ای اس می باشد.

جدول ۱: الگوی نرم افزاری لباس‌های طراحی شده

ردیف	نام قطعه	حالت شماره 1	حالت شماره 2	حالت شماره 3
1	پیراهن			

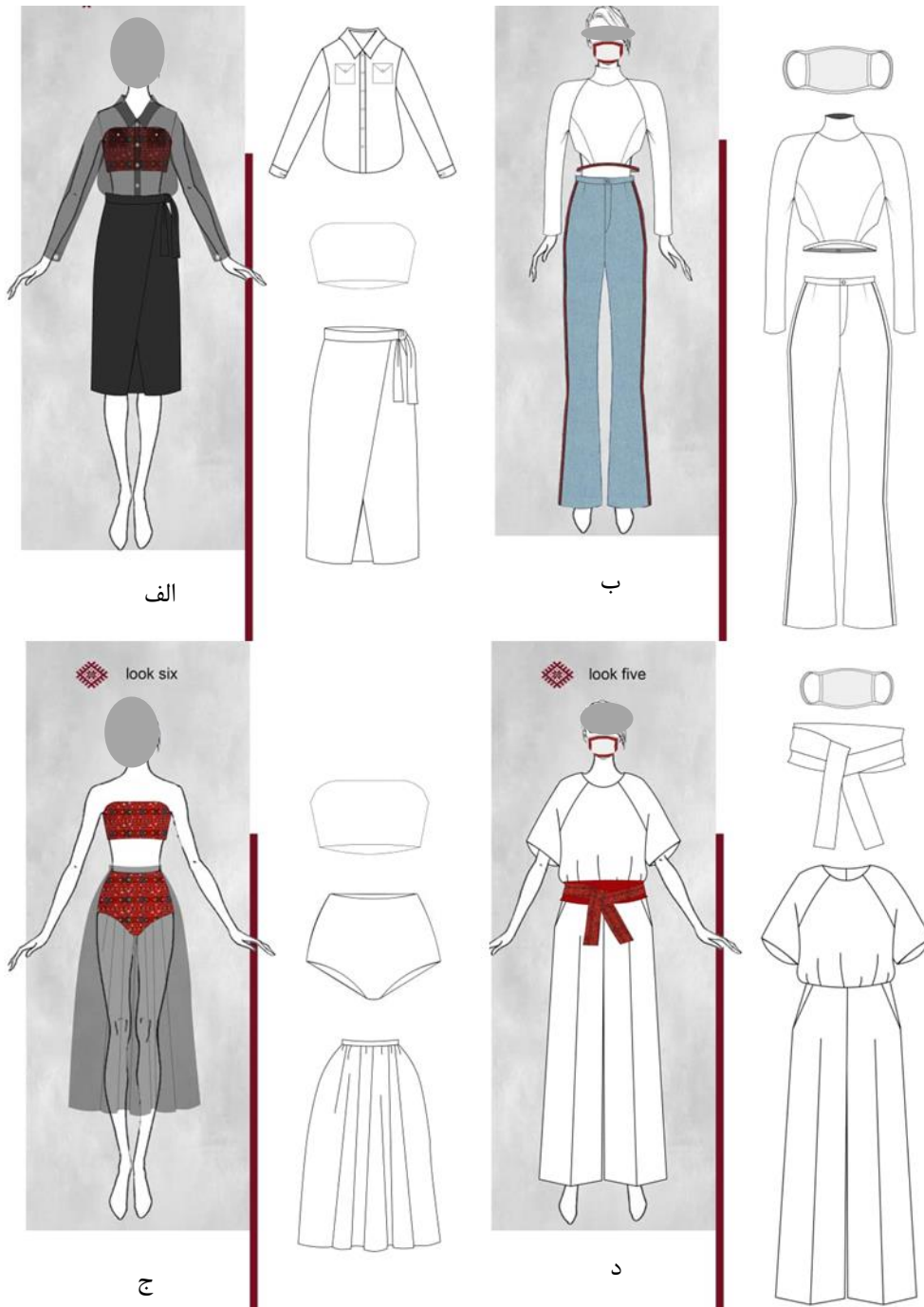
			تی شرت	2
-			شلوارک	3
-			بالا تنه	4
			اکسسوری	5
			کت	6
-			پیراهن دامن	7
-				8

			شلوار	9
			دامن	10

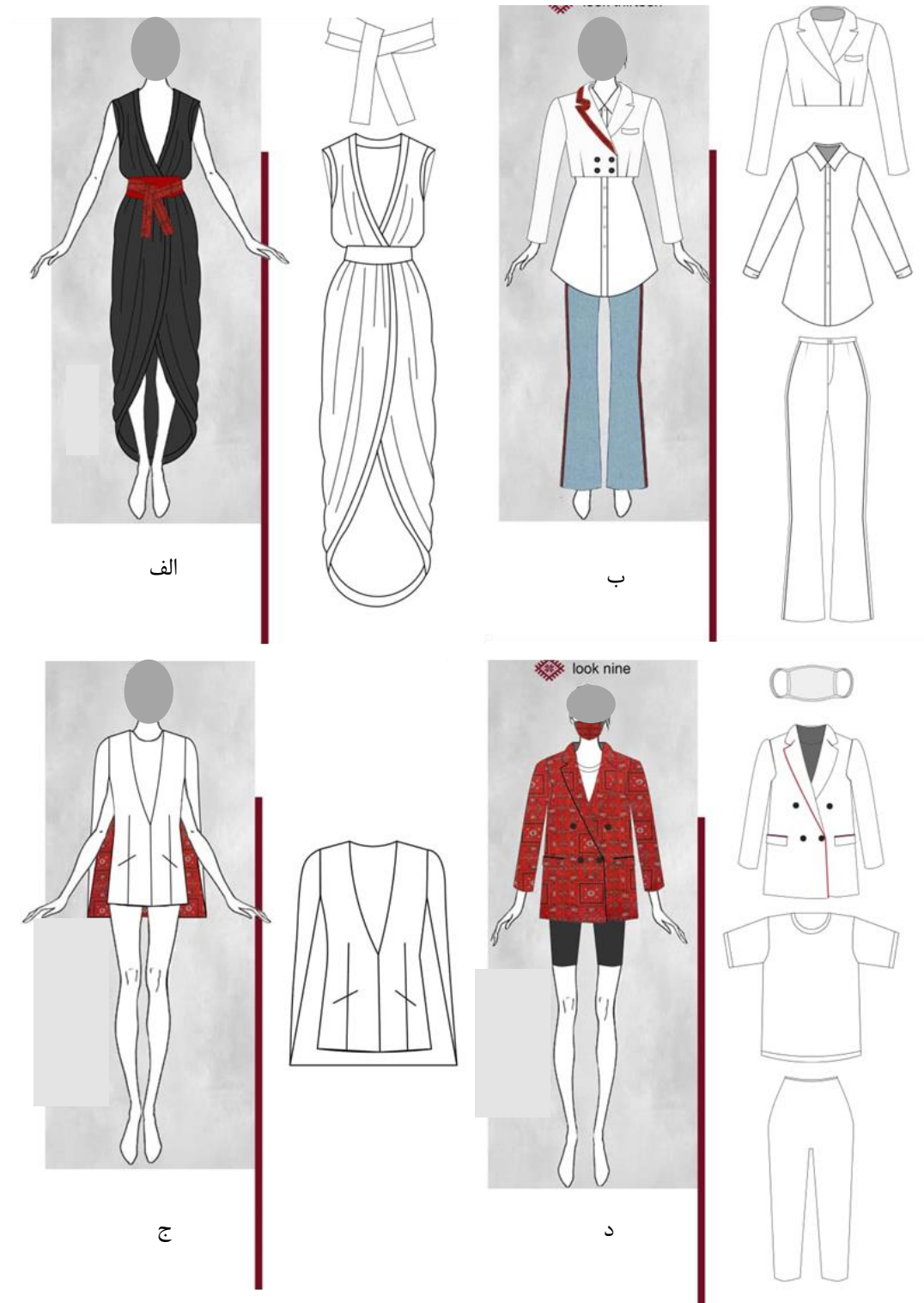
در جدول (۱)، تمامی الگوهای اولیه و شکل و فرم لباس ها به یک نگاه روند کار و سیر طراحی البسه مورد نظر در این جهت مرحله طراحی آماده گردید. این طرح ها به صورت یکجا پژوهش را دید. در قالب یک شکل کنار هم قرار داده شده است تا بتوان در

شکل ۴: طراحی های انجام شده با نرم افزار ایلاستریتور (الف) کت و شلوار زنانه (ب) کت و شلوار پاچه گشاد زنانه

شکل ۵: طراحی های انجام شده با نرم افزار ایلاستریتور (الف) شومیز تور به همراه تاپ و دامن، (ب) شومیز کوتاه و شلوار، (ج) تاپ و شلوارک با دامن تور، (د) شومیز و شلوار با کمربند سوزن دوزی شده

شکل ۶: طراحی های انجام شده با نرم افزار ایلاستریاتور (الف) پیراهن دامن یکسره با اکسسوری سوزن دوزی، (ب) کت و شومیز و شلوار، (ج) پیراهن دامن کوتاه یکسره، (د) کت و شلوارک زنانه

نرم افزار ایلاستریاتور یکی از نرم افزارهایی است که می تواند به طراحان لباس این فضا را بدهد تا طرح های اولیه خود را بر روی الگو و فرم اولیه اجرا کرده و به صورت رنگی نقوش مورد را نظر بر روی البسه قرار بدهند. این کار باعث می شود که طراح دید بهتری نسبت به کار اجرایی خود قبل از مرحله دوخت و تولید داشته باشد.

شکل ۷: اتود های اجرا شده با نرم افزار مارولوس دیزاین

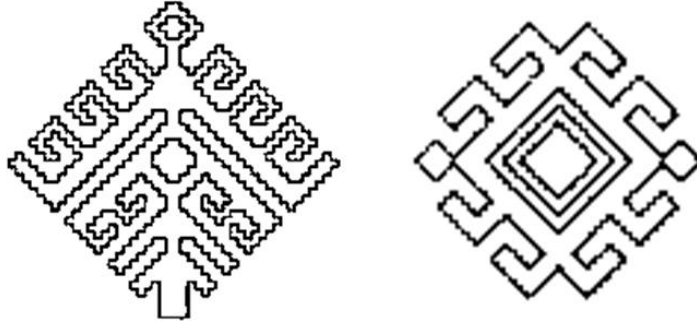
به جهت اجرای البسه به همراه الگوی نهایی کشیده شده و احتمالاً موجود در الگو و تنش های موجود در لباس، اصلاح قرار گرفتن آن بر روی آواتار و یا مانکن مجازی، از نرم افزار مارولوس دیزاین استفاده شد. بدین صورت عیوب نهایی و

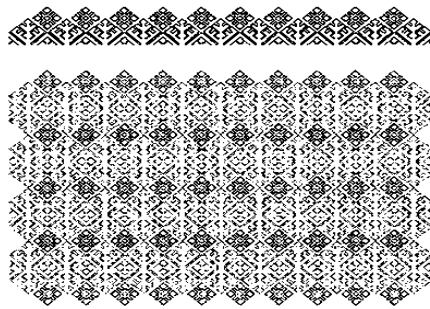
شکل ۸: اتودهای طراحی شده با نرم افزار فتوشاپ

با توجه به این که مد و فشن هم اکنون دارای جایگاه ویژه‌ای در جوامع مختلف است و افراد سعی می‌کنند همواره از بروزترین مدل‌ها و لباس‌ها استفاده نمایند، لذا نیاز است تا به این درخواست پاسخ داده شود و همواره با در نظر گرفتن اصول طراحی پارچه، انواع مختلفی از آن وارد بازار شود. از سوی دیگر پارچه و مدل‌های آن ریشه در فرهنگ و آداب و رسوم

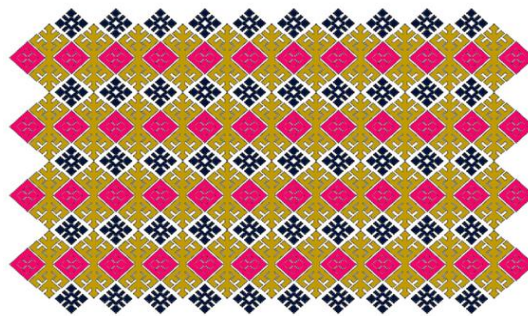
یک ملت دارد، در همین راستا آشنایی با آموزش پارچه الگوبرداری از سوزن دوزی های بلوچ، پارچه هایی طراحی شده می تواند موجب شود که طراحی لباس های صورت گرفته بیشتر به فرهنگ و تمدن کشور مرتبط باشد. در این پژوهش نیز با

شکل ۹: موتیف های اولیه

شکل ۱۰: وکتورهای اجرایی

شکل ۱۱: طراحی نهایی پارچه

۳- تحلیل اتود تایید شده

رنگ، رنگ های اساسی دوخت سنتی بلوچی دوزی را تشکیل می دهند که شامل: قرمز، سبز، قهوه ای تیره، سیاه، سفید و آبی می باشد. ۸۰ درصد طرح اولیه بلوچی دوزی با رنگ قرمز انجام می شود. در واقع شالوده و اساس طرح اولیه عمدتاً با رنگ قرمز شروع می شود و بعد از کشیدن طرح اولیه همچون نقاشی با شش رنگ دیگر پر می شود [۲۵]. اگر رنگ هشتمی وجود

رنگ های اصلی به کاررفته در سوزن دوزی بلوچی سنتی شامل شش رنگ است: هرچند که در میان زنان بلوچ از قدیم به هفت رنگ رایج است و دوختی که این رنگ ها را در خود دارد دوخت هفت رنگ می گویند. دلیل این موضوع هنوز ناشناخته است. شاید در دوران کهن یکی از رنگ ها حذف شده است. این شش

داشته باشد، به ترتیب این رنگها عبارت است از ارغوانی، صورتی، نارنجی و خاکستری. رنگهای سیاه و سفید را اغلب در تمامی آثار سوزن دوزی بلوچ می توان دید. رنگ اولویت سوم و دارای اهمیت زیاد در این هنر، رنگ قرمز است که در سوزن دوزی های اصیل رنگ، جزء آیتم هویت بخشی محسوب می شده است. البته قرمز خالص کمتر در سوزن دوزی های قدیمی به کار می رفته و آنچه بیشتر متداول بوده قرمز اناری یا هوم است. سبز، زرد، آبی و قهوه های به ترتیب دیگر رنگ هایی هستند که در درجات بعدی اهمیت و جهت معنا بخشیدن به رنگ قرمز مورد استفاده قرار میگیرند. اما در کل و در بین رنگ های سوزن دوزی بلوچ رنگ نارنجی روشن و قرمز بر بقیه رنگها غلبه بیشتری دارد و جزئیات طرح با رنگ سبز سیاه و قهوه ای مشخص می شود. در سوزن دوزی بلوچ هر دو دسته رنگ های اصلی و مکمل وجود دارد. قرمز و آبی جز رنگ های اصلی است و سبز و قهوه ای جز رنگ های مکمل می باشند. قرمز و سبز و همچنین قرمز و آبی می توانند مکمل باشند قرمز و سبز تضاد مکمل و قرمز آبی با هم تضاد

همزمانی و فام بر قرار می کنند. در مجموع نیز می توان در ترکیبات رنگی سوزن دوزی بلوچ کنتراست و فام را به خوبی مشاهده کرد. در نهایت ترکیب رنگ های به کار رفته در سوزن دوزی بلوچ را می توان از طریق صفاتی چون پر قدرت، زنده و نیرو بخش توصیف کرد.

در اجرای این رنگها، این یک قانون در بلوچی دوزی است که طرحها به طور سه تایی پر شوند (پرشدن معادل رنگ آمیزی نهایی در نقاشی را دارد). بدین صورت که طرح اول قهوه ای تیره، طرح دوم قرمز و طرح سوم سفید. سپس فواصل بین طرح قرمز و قهوه ای تیره، با سبز پر می شود. فواصل مابین طرح قرمز و سفید با آبی پر می شود فواصل مابین طرح سفید و قهوه ای با سیاه پر می شود؛ و این تکرار همچنان ادامه می یابد در سرتاسر دوخت. در بلوچی دوزی رنگها با قانون مشخص با هم ترکیب می شوند [۲۶ و ۲۷]. ذکر این نکته ضروری است که این شش رنگ را می توان از هر درجه ای از آن رنگ به دلخواه تنظیم کرد.

شکل ۱۲: طرح نهایی

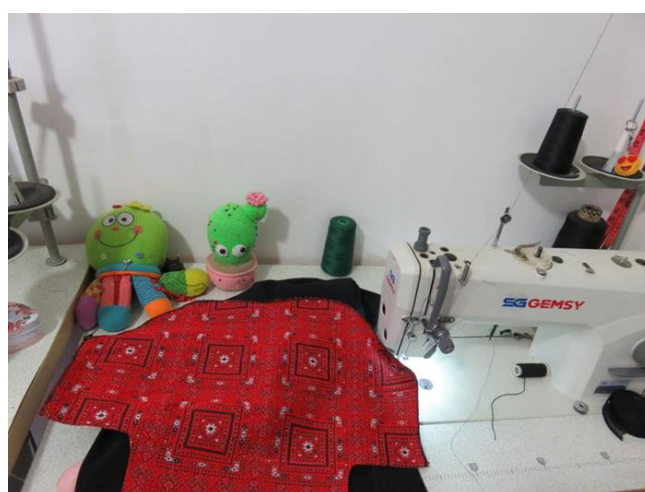
در ادامه تصاویری از پارچه ها، روند برش، الگو، دوخت و نمونه لباس دوخته شده آورده شده است.

شکل ۱۳: پارچه های طراحی شده

شکل ۱۴: تصاویر مربوط به الگو و برش

شکل ۱۵: تصویری از روند دوخت لباس

شکل ۱۶: نمونه دوخته شده

با توجه به بررسی‌های انجام‌شده در مورد نقوش سفالینه‌های سیستان و بلوچستان می‌توان به نکات زیر اشاره کرد:

(۱) زمینه‌های فرهنگی، باورها و طبیعت مشترک قوم بلوچ، هنرمند را بر آن داشته تا با بیانی انتزاعی و نمادین در قالب فرم‌هایی هندسی به خلق نقوشی بپردازد. فرم‌های مثلث، لوزی، دایره، مربع و خطوط زاویه‌دار بیشترین حضور را دارند. کیفیت‌های بصری چون ریتم، تکرار، تقارن، تعادل و تمرکزگرایی در نقش، بر پویایی و زنده‌بودن نقوش سفالینه‌ها می‌افزاید. انتخاب فرم‌های هندسی مانند لوزی، مثلث و دایره و بیان انتزاعی آن به‌جای واقع‌گرایی صرف برای تصویر کشیدن نقوش مدنظر هنرمند بلوچ، بر این نکته تأکید می‌کند: اگرچه هنرمند سنتی طبیعت را منبع الهام نقوش خود قرار می‌دهد، اما خود را صرفاً محدود به تقلید از طبیعت نمی‌کند.

(۲) نمود فراوان لباس سنتی و سوزن‌دوزی‌هایش در منظر مناطق مختلف بلوچستان. سوزن‌دوزی بلوچ تنها رودوزی سنتی ایرانی است که هنوز هم از اقبال فراوان در تزئینات پوشاک روزمره برخوردار است، به‌این ترتیب این هنر به محیط مردمان بلوچ رنگ هویت می‌بخشد.

(۳) وابستگی هویتی که این قوم به گذشته عشایری خود دارند و همچنان از نموده‌ای فرهنگی آن به‌صورت نقوش هندسی، در صنایع‌دستی بهره می‌برند.

(۴) اصیل بودن نقوش بکار رفته در سوزن‌دوزی بلوچ که بنا بر زیبایی‌شناسی هندسی‌اش ریشه در گذشته زندگی عشایری این مردمان دارد. سوزن‌دوزی زیباترین و پرکاربردترین نمود بصری هویت گذشته قوم بلوچ است.

(۵) ویژگی‌هایی چون نقوش ساده و هندسی، روش تهیه آسان، مواد اولیه قابل‌دسترس و قابلیت استفاده بر انواع محصولات، امکان تطبیق این هنر را با تغییرات هنرهای معاصر و استفاده در هنرهای بصری دیگر ممکن می‌نماید. (۶) از تفاوت‌های رنگ و نقش سوزن‌دوزی بلوچی با دیگر سوزن‌دوزی‌های ایران می‌توان اشاره کرد که برای اجرای سوزن‌دوزی بلوچی، نخ ابریشم طبیعی در رنگ‌های شاد نیاز است. همچنین هنرمندان

برای بلوچی دوزی از طرح های زیبای اشکال هندسی استفاده می کنند ولی در ترکمن دوزی از دوختی متراکم تر نسبت به بلوچی دوزی استفاده می شود و تمامی فضای طرح ایجاد شده به صورت متراکم با دوخت پر می شود. برای ترکمن دوزی حتما باید از پارچه های سیاه استفاده شود و زمینه کار مشکی باشد. از طرح ها و نقوش کاملا طبیعی مانند نقش گل و بوته ها و درخت ها برای ترکمن دوزی استفاده می شود. پته دوزی یا سوزن دوزی کرمانی از پارچه های ضخیم و کتان استفاده می شود. نقوش استفاده شده در پته دوزی نیز از طبیعت الهام گرفته شده است.

۴- نتیجه گیری

سوزن دوزی یکی از صنایع دستی و هنرهای ایرانی است که با نخ و سوزن روی پارچه و دیگر بافتها انجام می گیرد. ایران مهد هنر سوزن دوزی بلوچستان است. سوزن دوزی بلوچی یا بلوچی دوزی انواع خاصی از سوزن دوزی است که توسط زنان بلوچ انجام می شود. این طرح های سوزن دوزی بیشتر از رؤیاهای زنان بلوچ و طبیعتی که در آن زندگی می کنند، الهام گرفته شده است. نقوش طبیعی سوزن دوزی بلوچ و سفالینه های کلپورگان این استان، گستره موضوعی متنوعی را در بر می گیرد که آن ها را می توان در سه گروه کلی نقوش گیاهی، حیوانی و ملهم از طبیعت جای داد. در این بین کاربرد نقوش گیاهی در قالب های هندسی بیشتر از دیگر انواع می باشد. نقوش آن ها تجریدی و شکسته است و رو به سوی ساده گرایی دارد. اساس زیبایی شناسی این هنر را می توان در هندسی بودنش دانست. نقش و نگارهای سوزن دوزی بلوچ بن مایه ذهنی داشته و در حین کار قابلیت تغییر دارد.

با توجه به البسه طراحی شده نتیجه نشان می دهد که می توان به خوبی از نقوش سنتی صنایع دستی این منطقه به عنوان موتیف و نوآوری به جهت طراحی لباس بانوان استفاده کرد و آن را با هنر سوزن دوزی ترکیب نمود. نقوش سفال کلپورگان یکی از نقوش سنتی سفال گری در ایران بوده که بر اساس اقلیم سیستان بلوچستان و همچنین موتیف های منطقه، طی زمان های بسیار زیادی شکل گرفته است. این نقوش دارای پتانسیل های زیادی به جهت تبدیل شدن به طرح سوزن دوزی در البسه سنتی سیستان و بلوچستان و استفاده از این هنر سنتی در البسه مجلسی بانوان است. همچنین نقوش استخراج شده از سفالینه ها و سوزن دوزی های منطقه سیستان و بلوچستان می تواند منبع جامع و مناسبی برای ایده گرفتن طراحان لباس باشد. پژوهشگران می توانند از روش تحقیق و اجرایی این مقاله نیز استفاده کرده و شبیه آن را در منسوجات و صنایع دستی منطقه خود اجرا نموده و البسه جدیدی طراحی نمایند.

۵- منابع

- ۱) شفا، م، زرین آبادی، الف، طباطبایی، س م، شناسایی و تحلیل تنوع فرم و رنگ پوشاک محلی بانوان گیلان به منظور بازنمود در طراحی مانتو بانوان جوان ایرانی، مجله علوم و فناوری نساجی، دوره جدید، شماره ۸، شماره پیاپی ۲۴، ۵-۱۳۹۷.
- ۲) ولی پوری، الف، پورکازمیان، ه، عوامل موثر در خرید پوشاک، مجله علوم و فناوری نساجی، سال پنجم، شماره ۱، شماره پیاپی ۱۴، ۳۷-۴۲، ۱۳۹۴.
- ۳) قاسمی، م، محمودی، س، موسوی حاجی، ر، ساختار صوری نقوش طبیعی در سوزن دوزی زنان بلوچ (با تأکید بر نمونه های شهرستان سراوان)، فصلنامه علمی-پژوهشی نگره، ۲۷، ۷۳-۶۱، ۱۳۹۲.

- (۴) نظری، ا.، زکریای کرمانی، ا.، شفیع سرارودی، م.، مطالعه تطبیقی نقوش سفالینه‌های کلپورگان با نقوش سوزن‌دوزی بلوچ، فصلنامه علمی و پژوهشی مطالعات تطبیقی هنر، ۴، ۸، ۱۳۹۳، ۳۱-۴۷.
- (۵) یعقوبی، ح.، نقوش هندسی در سوزن‌دوزی بلوچ، دو فصلنامه علمی رجشمار، ۱، ۱، ۱۳۵-۱۲۳، ۱۳۹۹.
- (۶) نوری نژاد، س.، طالب پور، ف.، مطالعه تطبیقی نقوش رودوزی‌های پوشاک زنان هرمزگان و هند، فصلنامه مطالعات شبه‌قاره دانشگاه سیستان و بلوچستان، ۷، ۲۴، ۱۷۵-۱۶۲، ۱۳۹۴.
- (۷) کشاورز، گ.، جوادی، ش.، نسبت نشان فرهنگی و سوزن‌دوزی بلوچ، فصلنامه هنر و تمدن شرق، ۴، ۱۳، ۲۲-۱۳، ۱۳۹۵.
- (۸) مبارکی، س.، مبارکی، د.، بررسی و تحلیل رنگ و فرم در نقوش اصیل سوزن‌دوزی پرکار بلوچستان، نخستین همایش رودوزی‌های سنتی سیستان و بلوچستان، زاهدان، ۱۳۹۵.
- (۹) خسرویان، م.، محمودی عالمی، ع.، سوزن‌دوزی و جایگاه آن در فرهنگ پوشش مردم بلوچ، کنفرانس بین‌المللی عمران، معماری و مدیریت توسعه شهری در ایران، تهران، ۱۳۹۷.
- (۱۰) شیرانی، م.، ایزدی جیران، ا.، اسپونر، ب.، کوهستانی، م.، بررسی انسان‌شناختی نقوش سفال کلپورگان سراوان، نشریه هنرهای زیبا-هنرهای تسجیمی، ۲۳، ۴، ۸۰-۷۱، ۱۳۹۷.
- (۱۱) نوروزی، ر.، بررسی نقوش سوزن‌دوزی بلوچستان، نخستین کنفرانس ملی پوشاک، طراحی پارچه و لباس، شیراز، ۱۳۹۹.
- (۱۲) دامن‌کشان، م.، مطالعه تطبیقی پوشاک محلی زنان سیستان و بلوچستان و سفالینه‌های گلپوریان، نخستین کنفرانس ملی پوشاک، طراحی پارچه و لباس، شیراز، ۱۳۹۹.
- (۱۳) طاهری عزیزی، م.، شیخی، ع.، گونه شناسی و تحلیل نقوش قوم بلوچ در بلوچی دوزی سرحد و مکران، نشریه رهپویه هنر، ۴، ۳، ۷۴-۵۹، ۱۴۰۰.
- (۱۴) اصطخری، ا.، المسالک و الممالک، به اهتمام ایرج افشار، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۴۰.
- (۱۵) افروغ، م.، فرم و رنگ در هنر بلوچ، کتاب ماه هنر، ۳۳، ۸۵-۸۰، ۱۳۸۸.
- (۱۶) افشار سیستانی، ا.، عشایر و طوایف سیستان و بلوچستان، تهران، نسل دانش، ۱۳۷۰.
- (۱۷) افشار سیستانی، ا.، مقدمه‌ای بر شناخت ایل‌ها، چادرنشینان و طوایف عشایری ایران، تهران، انتشارات هما، ۱۳۶۶.
- (۱۸) اکبرزاده، د.، کتیبه های پهلوی اشکانی (پارتی)، تهران، انتشارات پازینه، ۱۳۸۲.
- (۱۹) ریگی، ز.، سوزن دوزی بلوچ، چاپ اول، تهران، انتشارات کریم کاویانی، ۱۳۹۱.
- (۲۰) برقی، م.، سازمان سیاسی حکومت محلی بنت در ایام حکمرانی خاندان شیرانی، تهران، ۱۳۳۶.
- (۲۱) مازیار، ج.آ.، تاریخ ایران از آمدن سلجوقیان تا فروپاشی دولت ایلخانیان (تاریخ ایران کمبریج)، ترجمه حسن انوشه، تهران، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۷۹.
- (۲۲) بهارناز، م.، عشایر ایران (عکس هایی از عشایر ایران)، تهران، انتشارات فرهنگسرا، ۱۳۶۶.
- (۲۳) جهانبانی، م.، پوشاک بلوچ در ایران، ترجمه پیمان متین، تهران، انتشارات امیرکبیر، ۱۳۸۲.
- (۲۴) ستوده، م.، حدود العالم، تهران، انتشارات طهوری، ۱۳۶۲.
- (۲۵) خاموشی، ز.، تحول کاربرد تزیین در سوزن دوزی بلوچ و ترکمن، هنر اسلامی، ۹، ۹۸-۷۷، ۱۳۸۷.
- (۲۶) دکالی، ز.، دکالی، ز.، هنر سوزن دوزی زنان بلوچ، فرهنگ مردم، ۱۷، ۱۲۴-۹۷، ۱۳۸۵.
- (۲۷) سیدسجادی، م.، باستان شناسی و تاریخ بلوچستان، تهران، سازمان میراث فرهنگی، ۱۳۷۴.